

OBSAH

Předmluva k českému vydání	5
Předmluva kard. Ratzingera	6
Úvodní slovo	7

VŠEOBECNÝ ÚVOD

I. Představa o teologii	11
1. Teologické bádání nemůže být dokazováním pravd víry	12
2. Teologické bádání nemůže být pojato jako úsilí o novou interpretaci pravd víry	12
3. Hledání „pochopení víry“	16
4. Úloha filosofie v teologickém bádání	18
II. Projekt teologie	19
1. Teologie založená na Pismu a na Tradici	19
2. Teologie pozorná k učení Magisteria	20
3. Teologie postupující cestou uvažování a metodicky užívající analogii	21
4. Teologie záměrně tomistická	23
5. Teologie, která se drží na rozumové rovině, aniž by byla odtržena od duchovního života ..	24
6. Teologie dotýkající se časné existence lidí	25
7. Teologie, která se vědomě omezuje na ohraničenou oblast teologického bádání	26

I. ČÁST

TAJEMSTVÍ JEDNOHO BOHA VE TŘECH OSOBÁCH

Úvod	30
------------	----

I. ODDÍL

PROJEVY BOŽSKÝCH OSOB A VÍRA CÍRKVE V TROJICI

KAPITOLA PRVNÍ

Od jednoho Boha k Trojici

I. Bůh filosofů a vědců	35
A. Tvrzení existence Boží na základě existence světa	35
1. Existence a atributy Boží	35
2. Boží poznatelnost	36
B. Spor o „přirozenou teologii“	37
1. Barthovské odmítnutí přirozené teologie	38
2. Vyloučení problému Boha v současné filosofii	39
3. Smysl a nutnost „přirozené teologie“	39
a) Nutnost přirozené teologie pro samotnou víru	40
b) Odpověď na Barthovy námítky	40

II. Bůh Izraele	43
A. Monoteismus Izraele	43
B. Boží personalita ve Starém zákoně	44
C. Boží atributy	46
1. Transcendence	46
2. Boží všemohoucnost a vláda	47
3. Moudrost a spravedlnost	47
D. Lze hovořit o zjevení trinitárního tajemství ve Starém zákoně?	48
1. Zadáni problému	48
2. Pokusy o smíření	48
3. Starozákonní pojmy, které připravují zjevení Trojice	49
4. Závěr	49
III. Otec našeho Pána Ježíše Krista	50
A. Zjevení Božího Syna v Ježíši	50
1. Ježíšovo synovské vědomí	50
2. Ježíšovy božské tituly	52
3. Tvrzení Ježíšovy preexistence	52
a) <i>Velké pavlovské texty</i>	52
b) <i>Prolog svatého Jana</i>	53
4. Kristus označen za Boha	53
B. Bůh Otec	54
1. Jahve se jeví jako první Osoba Trojice	54
2. Jahve může být pouze třemi Osobami současně	55
3. Rozdíl mezi Osobami byl zjeven na základě personality Jahveho	56
C. Duch poslaný Otcem a Synem	56
1. Božství Ducha poslaného Bohem	56
a) <i>Ve Starém zákoně</i>	56
b) <i>V Novém zákoně</i>	57
2. Personalita Ducha svatého	58
D. Závěr: Prvotní víra v Trojici	59
IV. Vypracování trinitárního dogmatu	59
A. První stupně uvědomění si trinitárního dogmatu	59
1. Raná vyznání víry v Trojici	59
2. Prvotní vyjádření víry v Trojici: neúmyslný subordinacionismus	60
3. Hereze stojící proti víře v Trojici	60
B. Hledání vysvětlení jednoty tří rozlišených „Jsoucích v Bohu“	61
1. Jednota tří „Jsoucích v Bohu“ je vysvětlena tím, že Syn a Duch svatý pocházejí od Otce ..	61
2. Jednota tří „Jsoucích v Bohu“ je vysvětlena jednotou božské podstaty (úsia)	61
a) <i>Spory s ariány</i>	61
b) <i>Konsubstancialita</i>	62
c) <i>Jedna podstata, tři hypostaze</i>	63
d) <i>Aplikace těchto pojmů na Ducha svatého</i>	63
e) <i>Tři, kteří jednají společně skrze jedno jediné konání</i>	63
C. Hledání vysvětlení rozdílnosti Osob	64
1. Užití relativní opozice vyjadřuje	64
2. Pojem perichoreze	65
D. Dogmatické formulace	65

1. Vyznání víry sv. Řehoře Thaumaturga	65
2. Nicejsko-cařihradské vyznání víry	65
3. Vyznání víry „Quicumque“	66
4. „In Deo omnia sunt unum et idem ubi non obviat relationis oppositio“	66

KAPITOLA DRUHÁ

Cesty a prostředky dogmatického pojednání o Trojici

I. Od Trojice ekonomické k Trojici imanentní	68
A. Ekonomická Trojice a imanentní Trojice	68
B. Problém teologického traktátu „De Deo uno“	70
II. Úvod k cestě nazývané „psychologická“	71
A. V čem spočívá „psychologická cesta“?	72
B. Původ „psychologické“ cesty	72
C. Metodologická obhajoba	72
D. Zkoumání kritik namířených proti psychologické cestě	74
III. Řecký pojem a latinský pojem Trojice	75

II. ODDÍL

ROZLIŠENÍ A JEDNOTA JSOUČÍCH BOHEM V JEDINÉM BOHU

KAPITOLA PRVNÍ

Vycházení v Bohu

I. Jak lze pojímat božská vycházení?	79
A. Proč hovoříme o vycházeních v Bohu?	79
B. Jak vůbec nějaké vycházení v Bohu pojmut?	79
1. Rozumové vycházení na úrovni lidského rozumu	79
a) Přítomnost předmětu v rozumu skrze pojem	80
b) Plodnost inteligence	81
2. Emanace slova v Bohu	82
a) Přenesení pojmu rozumového vycházení do Boha	82
b) Od ko-esenciality ke konsubstancialitě	84
c) Konsubstancialita a reálná distinkce mezi konsubstancialními prvky	84
C. Závěr	85
II. Plození v Bohu	85
A. Od vnitřního vyslovení Slova k plození Syna	85
1. Vytvoření druhého sebe sama	85
2. Intelektuální plodnost a přirozená plodnost	87
3. Plození v Bohu a svoboda	87
4. Jednorozený	89
B. Dvoji analogie, kterou je myšlení přiváděno k božskému plození	89
III. Druhé vycházení	91
A. Imanentní vycházení v aktu lásky	91
1. Problém	91

a) <i>Obtíž v textech sv. Tomáše</i>	91
b) <i>Obtíž ve věci samé</i>	92
2. „Milovaný vtíštěný do milujícího“	92
3. Srovnání mezi tímto „ <i>impressio</i> “ a slovem	93
B. Imanentní vycházení aktem lásky v Bohu	95
1. Tajemství druhého vycházení	95
2. Konsubstancialita	96
3. Přirozený charakter druhého vycházení	96
C. Vyloučení jakéhokoliv jiného vycházení	97
1. Žádné jiné imanentní vycházení není myslitelné	97
2. Trinitární kruh	98
IV. Akty „ <i>esenciální</i> “ a akty „ <i>pojmové</i> “	99
V. Závěr kapitoly	101

KAPITOLA DRUHÁ

Rozdíl mezi Třemi, kteří jsou jediným Bohem

1. Rozdíl tří „ <i>jsoucích Bohem</i> “ může být jedině relativní	103
A. Metafyzický problém rozdílu mezi jsoucny	103
B. Pojem protikladu (opozice)	104
C. Čtyři druhy protikladu	105
D. Jedině relativní opozice může respektovat konsubstancialitu „ <i>Jsoucích v Bohu</i> “	106
II. Relativní protiklad v Bohu	107
A. Čistá relativní opozice	108
1. Každý protiklad se nutně završuje protikladem relativním	108
2. Ve světě naší zkušenosti každý relativní protiklad předpokládá jiný protiklad	108
3. Jak by mohla vypadat čistá relativní opozice	109
B. Subsistentní vztah	109
1. Vztah a subsistence	109
a) <i>Ne každý vztah je reálný</i>	109
b) <i>Existují reálné vztahy</i>	110
c) <i>AD a IN v reálném vztahu</i>	111
2. Pojem subsistentního vztahu není vnitřně kontradiktorní	112
a) <i>Sám o sobě vztah nemusí nutně být akcidentem</i>	112
b) <i>Zrušit IN ALIO neznamená zrušit AD</i>	112
c) <i>Subsistentní vztah není substanci</i>	112
C. Zvyšování počtu subsistentních vztahů v Bohu	113
1. Transpozice oné „ <i>dokonalosti</i> “, kterou je vztah, do Boha	113
a) <i>Tato transpozice není nemožná</i>	113
b) <i>Tuto transpozici nám ukládá víra</i>	114
c) <i>Totožnost a rozdíl subsistentního vztahu a božské substance</i>	114
2. Zvyšování počtu subsistentních vztahů a jednota božského bytí	115
3. Počet božských vztahů	117
III. Závěr	117

KAPITOLA TŘETÍ

Božské Osoby

I. Tři „Jsoucí Bohem“ jsou tři rozdílné Osoby	118
A. Vyrožení problému	118
1. Důvody proti užití pojmu osoby v této souvislosti	118
a) <i>Obtíž s vypovídáním pojmu osoby o Bohu</i>	118
b) <i>Obtíže se zvyšováním počtu Osob v Bohu</i>	119
a) <i>Tradice</i>	120
b) <i>Projevy tří „Jsoucích Bohem“ jsou projevy osob</i>	120
c) <i>Odpověď na otázku: „tři“ co?</i>	121
Závěr	121
B. Od stvořené personality k personalitě tří „Jsoucích Bohem“	122
1. Stvořená personalita	122
a) <i>Boethiova definice</i>	122
1. <i>Osoba označuje skutečnost, která náleží do mimomyšlenkového světa</i>	122
2. <i>Osoba označuje subsistentní skutečnost: první substanci</i>	122
3. <i>Osoba označuje vyšší subsistentní realitu, která vlastní sebe samu</i>	122
5. <i>Námítka: není snaha definovat první substanci, a tedy osobu, kontradiktorní?</i>	124
b) <i>Od osoby-hypotáze k osobě-centru vědomí</i>	124
2. Osobnost v Bohu	125
a) <i>Transpozice pojmu osoby do Boha</i>	125
b) <i>Překročení mezi: více subsistujících v jedné jediné (první) podstatě</i>	127
c) <i>Překročení mezi: více osob a jediné centrum vědomí</i>	127
3. Formální konstitutivní prvek božské Osoby	128
a) <i>Omyly, kterým je třeba se vyhnout</i>	128
b) <i>Princip řešení: subsistentní vztah</i>	129
<i>Samotné řešení</i>	129
<i>Trojice</i>	130
1. <i>Čtyři vztahy, tři Osoby</i>	130
2. <i>Vlastní ráz každé Osoby</i>	130
3. <i>Trinitární „pojmy“</i>	130
4. <i>Pojmové akty</i>	131
4. Božská personalita a subsistence	132
II. První Osoba	134
A. Problém konstitutivního znaku první Osoby	134
B. Koncepce, podle níž je první Osoba konstituována nezrozeností	135
1. <i>Pozice sv. Bonaventury</i>	135
2. <i>Kritika této pozice</i>	136
3. <i>Význam pojmu „nezrozenosti“</i>	137
C. Koncepce, podle níž je první Osoba konstituována samotným otcovstvím	137
1. <i>Otcovství a plození v Bohu</i>	137
2. <i>Otcovství a nezrozenost</i>	138
3. <i>Otcova „monarchie“</i>	139
4. <i>Shrnutí</i>	139
D. Milovaný Syn	139
1. <i>Ontologické a meziosobní vztahy v Bohu</i>	140

2. Otcovská láska jakožto konstitutivní prvek Otcovy Osoby	140
3. Otcovská láska první Osoby ve vztahu k tvorům	141
III. Druhá Osoba	141
A. Božské synovství	142
1. Konstitutivní „ <i>proprium</i> “ druhé Osoby	142
2. Synovská láska druhé Osoby	142
B. Syn a Slovo	143
1. Otcovo Slovo	143
2. Božské poznání „ <i>in Verbo</i> “	143
C. Syn a obraz	144
D. Syn v imanentní Trojici a Syn v ekonomické Trojici	146
IV. Třetí Osoba	146
A. Výklad latinské pozice	147
1. Ten, u něhož začíná druhé vycházení	147
a) <i>Proč je nutné, aby třetí Osoba vycházela i z druhé?</i>	147
b) <i>Unus Spirator</i>	148
c) <i>Vzájemná láska Otce a Syna</i>	149
d) <i>Nekonečné přátelství</i>	151
2. Ten, který vychází druhým vycházením	151
a) <i>Zosobněná Láska</i>	151
b) <i>Božský dar</i>	152
B. Konflikt kolem <i>Filioque</i>	153
1. Historické okolnosti konfliktu	153
2. Vytváření koncepce ortodoxních teologů	154
3. Diskuse	155
<i>Argumenty řeckých teologů proti latinským</i>	155
<i>Odpoovědi latinské teologie</i>	156
<i>Cesty ke smíření</i>	157
V. Perichoreze	158
A. Dějiny slova a pojmu	158
B. Smysl pojmu v trinitární teologii: ontologická interpretace	159
C. Intencionální interpretace	159

III. ODDÍL

KRITICKÁ REFLEXE V NAŠEM POZNÁNÍ TAJEMSTVÍ

KAPITOLA PRVNÍ

Rozum, zjevení a teologie v našem poznání tajemství

I. Nemožnost objevit pouhým rozumem tajemství božského života	163
A. Možnost částečného poznání Boha	163
B. Vesmír je tvořen a uváděn do pohybu Bohem jakožto jedním	163
1. „ <i>Forma agendi</i> “ je společná	163
2. Stvořitelství čin je společný	164
C. Ontologická nutnost trinitárního tajemství	164
1. Absolutní nutnost božského Bytí	164
2. Pokušení ontologického důkazu	165

3. Dvojití chápání termínu „božská esence“	165
II. Možnost přijmout rozumem zjevení trinitárního tajemství	166
A. Trinitární tajemství a bytí	166
B. Zjevení trinitárního tajemství	167
III. Teologické zkoumání: úsudek ve víře	168
IV. Za hranicemi teologie: kontemplace tajemství ve víře	169
V. Za hranicemi víry: patření tváří v tvář	170
A. Završení víry v patření	170
1. Zaslíbení v Písmu	170
2. Požadavky teologického myšlení	170
3. Váhání a obavy teologického myšlení	171
B. Poznateľnost a nepoznateľnost Boha	171
1. Pozice ortodoxní teologie	172
2. Pozice katolické teologie	173
3. Cesty ke smíření	175
C. Patření na božskou esenci, patření na Osoby	176

KAPITOLA DRUHÁ

Poznání božských Osob v jejich jedinečnosti

I. Problém	177
A. Obtížnost pojmového poznání božských Osob v jejich jedinečnosti	177
B. Nutnost pojmového přístupu k božským Osobám v jejich jedinečnosti	178
C. Princip řešení	178
II. Nerozdělenost tří Osob v působení „ad extra“	179
A. Tradice	179
B. Jednota božského Bytí má nutně za následek jednotu činnosti	179
III. Rozlišení Osob v jednotě činnosti	180
A. Božská vycházení a stvoření	181
1. Stvořitel	181
a) <i>Od intra-trinitárních vycházení k extra-trinitárnímu vycházení tvorů</i>	182
b) <i>Nutnost intra-trinitárních vycházení a podmíněnost tvorů</i>	182
c) <i>Přivlastnění různých stránek stvořitelského činu božským Osobám</i>	183
2. Obraz Trojice ve tvorech	184
a) <i>Pečeť Trojice na stvořeném bytí</i>	184
b) <i>Projev trinitárního tajemství ve stvořeném bytí</i>	184
c) <i>Závěr</i>	184
B. Pojmový přístup k „ <i>propria Personarum</i> “	184
1. Přivlastnění	184
a) <i>Užití přivlastnění v trinitární teologii</i>	185
b) <i>Odmítnutí přivlastnění</i>	186
c) <i>Obhajoba přivlastnění</i>	186
2. Noetická hodnota přivlastnění	187
a) <i>Přechod od stvořených dokonalostí k esenciálním atributům</i>	187
b) <i>Přechod od esenciálních atributů k „propria Personarum“</i>	187
3. Přivlastnění a vztahy věřícího k božským Osobám	188
Závěr: Trojice Osob a spása	188

IV. ODDÍL
DÍLO BOŽSKÝCH OSOB V DĚJINÁCH SPÁSY

Úvod – Od imanentní Trojice k Trojici ekonomické	194
--	-----

KAPITOLA PRVNÍ

Poslání božské Osoby

I. Analýza pojmu „poslání“ božské Osoby	196
A. Problém	196
B. Teologické zkoumání biblického pojmu „poslání“	196
1. Vymezení pojmu „božského poslání“ na základě pojmu poslání získaného ze zkušenosti	196
a) Pojem „poslání“	197
b) Analogické zpracování pojmu poslání	197
2. Srovnání s biblickým pojmem „poslání“	198
3. Od teologie k ekonomii	198
C. Poslání a přístup božské Osoby k osobám stvořeným	199
1. Božská Osoba přistupuje k lidské osobě tak, že se pro ni – skrze dar milosti – stává poznáním a milovaným předmětem	199
2. Poslání a darování	201
II. Poslání a připodobnění stvořeného ducha božským Osobám	201
A. Jak chápat připodobnění stvořené osoby skrze milost božským Osobám	202
1. Vysvětlení pomocí otisku božských Osob ve stvořeném duchu	202
2. Je myslitelná formální (či kvazi-formální) Boží činnost působící na tvory?	203
a) Je možné připustit v řádu spásy formální Boží činnost působící na tvory?	203
b) Předpokládáme-li existenci této kvazi-formální kauzality, můžeme v ní rozlišit hypostatickou činnost vlastní každé osobě?	204
3. Interpretace pomocí dynamického připodobnění (asimilace)	204
B. Rozdílné připodobnění každé z božských Osob	205
1. Za hranicemi přivlastnění	205
2. Připodobnění Synu a Duchu svatému	206
3. Připodobnění Otci	207
III. Trinitární přítomnost a přítomnost Trojice	207
A. Vysvětlení trinitární přítomnosti	207
B. Námitky proti tomuto vysvětlení	208
1. Je trinitární přítomnost vyhrazena mystikům?	208
2. Přichází Trojice k věřícímu nebo věřící k Trojici?	209
IV. Viditelné poslání a neviditelné poslání	210
A. Poslání božských Osob je také a především viditelné	210
B. Viditelné poslání se uskutečňuje kvůli poslání neviditelnému	211
C. Viditelné poslání může existovat bez poslání neviditelného	211
D. Může neviditelné poslání existovat bez viditelného?	211
Závěr kapitoly	212

KAPITOLA DRUHÁ

Poslání Slova a Ducha

I. Poslání Slova	213
A. Vtělení nahlížené jako „viditelné poslání“ Slova	213
1. Skrze své vtělení bylo Slovo „posláno“ od Otce k lidem	213
2. „Cílový vztah“, který konstituuje viditelné poslání Slova	213
3. Vztah daný vysláním	214
B. Kristus zjevující Otce a Ducha svatého	214
C. Byla by se mohla vtělit jiná Osoba než Slovo?	214
D. Neviditelné Synovo poslání	216
II. Poslání Ducha svatého	217
A. Duch posvěcovatel	217
1. Duch a Boží svatost	217
2. Duch je principem stvořené svatosti	218
3. Vztah mezi posláním Syna a posláním Ducha svatého	219
B. Viditelné poslání Ducha svatého	220
1. Viditelná znamení daru Ducha	220
2. Neviditelné poslání a viditelné poslání Ducha	220
3. Charismata a svatost charismatika	221
C. Dosud totiž Duch nebyl dán	222
Závěr první části	223
Seznam použité a citované literatury	224
Zkratky k seznamu literatury	252
Vydavatelská poznámka	254